Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

School of Health Sciences Articles

2010-12

þÿ Ÿ ¹ ´ Í ¿ ½ ± Å Ä ¹ º - Â µ º Ã Ä Á ± Ä µ ¯ µ Â

þÿ ‘ Á ¬ ² É ½ Ã Ä · ½ š É ½ Ã Ä ± ½ Ä ¹ ½ ¿ Í À

þÿ ´ ¹ ¬ Ã Ä ± Ã · Ä É ½ ‘ Á ± ² ¿ - ² Å ¶ ± ½ Ä ¹ ½

þÿ Ã Å ¼ À » ¿ º Î ½ º ± Ä ¬ Ä ¿ ½ 7 ¿ º ± ¹ 8

þÿ Ã Í ¼ Æ É ½ ± ¼ µ Ä ¹ Â ¼ ± Á Ä Å Á ¯ µ Â

þÿ ¹ Ã Ä ¿ Á ¹ ¿ ³ Á ¬ Æ ¹ º Î ½ º µ ¹ ¼ - ½ É ½ Ä

Papazacharia, Aikaterini

þÿ ¥ À ¿ Å Á ³ µ ¯ ¿ † ¼ Å ½ ± Â . “ µ ½ ¹ º Ì • À ¹ Ä µ » µ ¯ ¿ • ¸ ½ ¹ º ® Â ¦ ¿ Á Å Á ¬ Â . ” ¹ µ Í ¸ Å ½ Ã · ™ Ã Ä

http://hdl.handle.net/11728/11761

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ & ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010 ΤΕΥΧΟΣ 26ο

Εθνική Φρουρά & Ιστορία

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ – ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΑ

ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΟ-ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΥΜΠΛΟΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 7^{ο} ΚΑΙ 8^{ο} ΑΙΩΝΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΤΟΜΟΣ 26 ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2010

Περιεχόμενα

Σελίδα

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ
Χαράλαμπου Σιάφκου
Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου — 84 - 97

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ ΤΙΜΟΥΝ ΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥΣ
Σταύρου Ηρακλέους
Συνταγματάρχη Τεθωρακισμένων — 98 - 101

ΕΚΛΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΟΥ Ο.Η.Ε. — 102 - 103
Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΜΥΝΑΣ κ. ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ — 104 - 107
Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
Βασίλη Λαζάρου
Λοχαγού Πεζικού
Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου — 108 - 109

ΔΙΟΡΓΑΝΩΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΕΚΤΗ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΟΙ ΣΚΟΠΕΥΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΤΘ
Ανδρέα Λαζανίτη - Αθλητικογράφου
Αντιπροέδρου του Παγκύπριου Συνδέσμου Εφέδρων ΤΘ — 110 - 113

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟ ΜΙΧΑΗΛ
Μάριου Γιακουμή
Υποσμηναγού (Ε.Α.) — 114 - 117

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
Νίκου Πίτη Επιλοχία Τεθωρακισμένων - ΓΕΕΦ/ΔΙΔΗΣ
και Αντώνη Κούτη ΕΠΥ Επισμηνία
Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας — 118 - 132

ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ & ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΕΥΧΟΣ 26ο
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

Περιεχόμενα

Σελίδα

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΜΥΝΑΣ Κ. ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΙΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ 1974 ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ — *4 - 7*

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς — *8 - 15*

Η ΣΗΜΑΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΥΡΕΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Στέφανου Στεφανίδη
Ταγματάρχη Πεζικού
Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου — *16 - 19*

Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ - ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940 - 1941
Χαράλαμπου Λαλούση
Συνταγματάρχη Τεθωρακισμένων — *20 - 35*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΚΥΠΡΙΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ
Παγκυπρίου Συνδέσμου Πολεμιστών Β΄ Παγκ. Πολέμου — *36 - 47*

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΥΠΡΟΥ ΣΗΜΕΡΑ
Πέτρου Σαββίδη
M.Phil.History — *48 - 57*

Ο ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΑΡΣΙΑ ΣΤΟ ΒΕΖΟΝΤΙΟ
Σπυρίδωνος Τζούνακα
Επίκουρου Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου — *58 - 63*

ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ.
Κατερίνας Παπαζαχαρία
Υποψήφιας διδάκτωρος του Πανεπιστημίου Αθηνών — *64 - 75*

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
Γεώργιου Α. Χαριλάου
Καθηγητή Ελληνικής Φιλολογίας — *76 - 77*

Η ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΟΥ ΓΑΛΟ ΠΛΑΣΑ
Γιάννη Κ. Λάμπρου
Φιλόλογου - Συγγραφέα — *78 - 83*

ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. Η ΑΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΟΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΥΜΠΛΟΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 7ο ΚΑΙ 8ο ΑΙΩΝΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Κατερίνας Παπαζαχαρία
Υποψήφιας Διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

(Το παρόν θέμα αποτελεί -σε άλλη μορφή- υποκεφάλαιο αδημοσίευτης εργασίας, που κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Κύπρου ως διπλωματική για απόκτηση τίτλου Master.)

Κατά τη Μέση Βυζαντινή Περίοδο (8ος - 10ος αι.), το ζήτημα της εμφάνισης αλλόδοξων εθνοτήτων στη βυζαντινή περιφέρεια δεν ήταν νέο. Η διαφορετική ωστόσο αντιμετώπιση, κατανόηση και αποδοχή όλων αυτών των λαών (γειτονικών ή απομακρυσμένων), βρισκόταν σε συνάφεια με τη σφαίρα πολιτικής και πολιτισμικής επιρροής του Βυζαντίου προς καθέναν από αυτούς.

Κατά τους αιώνες που εξετάζονται στην παρούσα εργασία η εικόνα του αραβικού κόσμου διαμορφώθηκε στη βυζαντινή συνείδηση μέσα από τη συνάντησή τους στο πολεμικό και στο διπλωματικό πεδίο. Επόμενο είναι όμως πως αναδείχθηκε μέσα στα πλαίσια της βυζαντινής αντίληψης για τους αλλοεθνείς λαούς και προσδιοριζόταν από τη βυζαντινή αυτοσυνειδησία, την πολιτική και διπλωματική θεώρηση, τη θεολογία και την πολιτισμική παράδοση του Βυζαντίου.

Στη συγκεκριμένη παρουσίαση, λοιπόν, οι πληροφορίες που παρατίθενται προέρχονται από τρία ιστοριογραφικά βυζαντινά κείμενα του 9ου αιώνα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες που εντοπίσθηκαν σε αυτά φαίνεται πόσο καλά (ή μη) πληροφορημένοι ήταν οι βυζαντινοί συγγραφείς για το Ισλάμ, για τον αραβικό πολιτισμό και τους Άραβες ως έθνος. Έχει ενδιαφέρον να αναδειχθεί ποια στοιχεία αναφορικά με τους Άραβες καταγράφονται, με ποιες θρησκευτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις προσδιορίζεται ο αραβικός κόσμος κι αν οι διαθέσεις τους (ή των πηγών τους) ήταν ίδιες ή διέφεραν στον τρόπο που παρουσίαζαν την εικόνα των Αράβων. Εν προκειμένω, έχει ενδιαφέρον να διαφανεί πως οι άνθρωποι του 8ου και 9ου αιώνα αντιλαμβάνονταν τους Άραβες ως επιδρομείς των βυζαντινών επαρχιών και ειδικότερα πως ερμήνευσαν την έκβαση των ναυτικών συμπλοκών τους στην θαλάσσια περιοχή της Κωνσταντινούπολης.

Κατά κύριο λόγο εξετάσθηκε το προσφερόμενο υλικό στην *Ιστορίαν Σύντομον*, του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου, στη *Χρονογραφία* του Θεοφάνη και στο *Χρονικόν σύντομον* του Γεωργίου μοναχού[1]. Παρ' όλο που οι τρεις συγγραφείς δεν αποτυπώνουν σε επίπεδο επίσημης κρατικής πολιτικής τις βυζαντινές αντιδράσεις για το μουσουλμανικό κόσμο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι στη διαμόρφωση της αντίληψής τους έπαιξε σημαντικό ρόλο η γεωγραφική αλλά κυρίως η χρονολογική απόσταση μεταξύ των γεγονότων και της εποχής που καταγράφουν τα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε αυτά.

Πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ, προκειμένου να προσδιορισθούν οι Άραβες στις πηγές της πρώιμης βυζαντινής εποχής, χρησιμοποιούνται ονόματα εθνικά, γεωγραφικά και βιβλικές επωνυμίες. Το όνομα *«Άραβας»* δήλωνε τότε για τον βυζαντινό συγγραφέα εθνική και γεωγραφική προέλευση. Ο προσδιορισμός *«σκηνίτες»* παρέπεμπε στο νομαδικό τρόπο ζωής των Αράβων της ερήμου και οι βιβλικές ονομασίες *«Σαρακηνοί»*, *«Αγαρηνοί»* και *«Ισμαηλίται»* παρέπεμπαν στην κοινή καταγωγή των Αράβων από τον Ισμαήλ.

Οι συγγραφείς ωστόσο του 7ου - 9ου αιώνα χρησιμοποιούν στα κείμενά τους τους ίδιους όρους προσδίδοντάς τους νέο περιεχόμενο, δηλωτικό πλέον των θρησκευτικών πεποιθήσεων των Αράβων. Κατά κύριο λόγο στα αγιολογικά κείμενα του 9ου αιώνα παρατηρείται πως, παράλληλα με τις επωνυμίες *«Αγαρηνοί»*, *«Ισμαηλίτες»*, *«Σαρακηνοί»*, οι Άραβες χαρακτηρίζονταν και ως *«βάρβαροι»*. Ως φαίνεται ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός προσδιόριζε την εικόνα των Αράβων ως αλλόδοξων διωκτών του χριστιανισμού και λιγότερο το εθνικό γνώρισμά τους[2]. Πάντως οι Άραβες παρουσιάζονταν σε πολλά επεισόδια των Βίων αγίων να επιχειρούν να καταστρέφουν λείψανα αγίων, να διώκουν μοναχούς[3], να εμποδίζουν τη διέλευση των προσκυνητών και να επιτίθενται στους ανυπεράσπιστους χριστιανούς. Επόμενο ήταν να χαρακτηρίζονται στις βυζαντινές πηγές της εποχής και ως *«κακώνυμοι Αγαρηνοί»* και *«άθεοι»*.

Εν ολίγοις, στις πρώιμες βυζαντινές πηγές οι νομάδες Άραβες των προϊσλαμικών χρόνων αποτελούσαν λίγο-πολύ «βάρβαρους» κι «αιμοδιψείς» κατοίκους εκτός των συνόρων ως προς την κοινωνική και πολεμική συμπεριφορά τους. Μετά την εμφάνιση του Ισλάμ οι Άραβες μετατράπηκαν σε «βάρβαρους εισβολείς». Αντίληψη

1. Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Ιστορία σύντομος από της Μαυρικίου βασιλείας*, έκδ. C. MANGO, *Nicephori patriarchae Constantinopolitani Breviarium Historicum, CFHB 13/DOT 10*, Washington DC 1990, στο εξής MANGO, *Νικηφόρος*. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, έκδ. C. de BOOR, *Theophanis Chronographia*, τ.I-II, Lipsiae 1883/ανατύπωση HILDESHEIM 1963, στο εξής Θεοφάνης. Γεώργιος Μοναχός, *Χρονικόν Σύντομον*, έκδ. C. de BOOR, *Georgii Monachi Chronicon*, τ.I-II, Leipzig 1904/ ανατύπωση με προσθήκες P. WIRTH, Stuttgart 1978, στο εξής Γεώργιος μοναχός.
2. Βίος Φιλαρέτου, 115.31. Βίος Νικήτα, †836 (BHG 1342B -1342E), 329.5. Βίος Πέτρου, 165.3.
3. Βίος Στεφάνου Σαβαΐτη, όπου σε περιστατικό του Βίου οι Άραβες προσπάθησαν να εμποδίσουν κάποιες μοναχές να πάνε σε προσκύνημα αγίων λειψάνων «άπειλητικοίς λόγοις έκφοβούντες... ίνα τώ φόβω τε καί κρατηθείσαι», 541F.

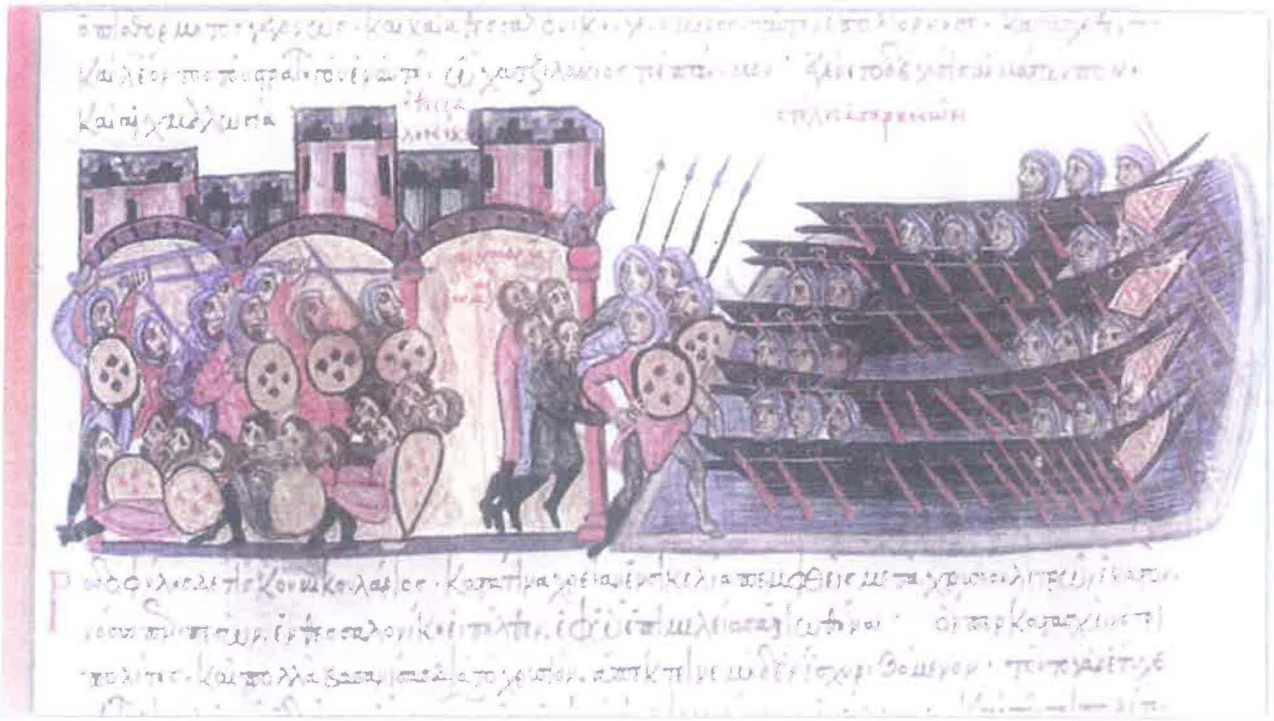

Μικρογραφία από τη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλίτζη, που παριστάνει επίθεση από τους Αγαρινούς. (Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).

βεβαίως που επικρατούσε προς οποιασδήποτε φυλετικής και γεωγραφικής καταγωγής «εχθρό» του Βυζαντίου. Θα πρέπει λοιπόν να έχουμε υπόψη πως γενικότερα οι Βυζαντινοί αγνοούσαν τους αλλόφυλους λαούς και τους απέδιδαν στερεότυπα «ελαττώματα».

Η ναυτική εκστρατεία των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη

Σύμφωνα με τις σχετικές πληροφορίες που υπάρχουν στα τρία εξεταζόμενα κείμενα, το 674, δηλαδή στα έτη της βασιλείας του Κωνσταντίνου Δ΄(668-685) και ενώ ο διοικητής της Συρίας Muʿāwiya πήρε τον τίτλο του χαλίφη, πραγματοποιήθηκε ναυτική εκστρατεία των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη. Όπως αναφέρουν οι πηγές της εποχής η επιχείρηση διήρκεσε τέσσερα χρόνια, δηλαδή έως και το 678. Σύμφωνα προς τα λεγόμενα των σχετικών χωρίων επικρατούσε φόβος στην πλευρά των Βυζαντινών, καθώς ο αραβικός στόλος κυριαρχούσε στις ακτές της Προποντίδας, ουσιαστικά χωρίς να πρόκειται για πολιορκία αλλά για διαδοχικές συμπλοκές στη γύρω κοντινή περιοχή[4].

Από τα λεγόμενα του Νικηφόρου και του Γεωργίου μοναχού δεν διακρίνεται αν ήταν πολιτική ή θρησκευτική η πρόθεση που οδήγησε τους Άραβες μέχρι την Κωνσταντινούπολη, καθώς η αναφορά στα δύο κείμενα περιορίζεται στο γεγονός της παρουσίας των Αράβων και των συμπλοκών με τον αραβικό στόλο στην

4. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 494, σημ.3. CANARD, Expéditions, 77-80. STRATOS, Siège ou blocus, 96.

Κωνσταντινούπολη: *«ναυς κατασκευάσας κατά του Βυζαντίου εκμπέμπει, ήλθον οι Σαρακηνοί εν στόλω μεγάλω κατά της Κωνσταντινουπόλεως*[5]*»*. Καθώς οι Άραβες έχασαν πολλούς μάχιμους άνδρες, αποφάσισαν ν' αποχωρήσουν από τα χωρικά ύδατα της περιοχής της Κωνσταντινούπολης. Επλήγησαν όμως από σφοδρή καταιγίδα και δυνατούς ανέμους στις ακτές της Παμφυλίας[6]. Οι ισλαμικές πηγές επίσης μαρτυρούν το γεγονός χωρίς όμως να παραθέτουν λεπτομέρειες[7].

Μικρογραφία από τη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλίτζη, που εικονίζει μια φάση από την αραβοβυζαντινή αυτή σύγκρουση. (Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).

Αντίθετα, από τους άλλους δύο βυζαντινούς συγγραφείς που εξετάσθηκαν, ο Θεοφάνης χρησιμοποιεί χαρακτηρισμούς που προβάλλουν τη θρησκευτική παρά την πολιτική διάσταση των συμπλοκών. Οι Άραβες χαρακτηρίζονταν από το Θεοφάνη ως: *«αρνηταί του Χριστού»* και το αραβικό ναυτικό αποκαλείται *«ο των θεομάχων στόλος...κατά Κωνσταντινουπόλεως...συνήπτε πόλεμον μετά των Χριστιανών*[8]*»*. Στο προκείμενο, οι *«αρνητές»* και *«θεομάχοι»* Άραβες συγκρούστηκαν με τους χριστιανούς Βυζαντινούς. Κατά το Θεοφάνη η καταστροφή του αραβικού στόλου οφείλεται σε θεϊκή παρέμβαση, καθώς στο κείμενό του προέβαλε το στοιχείο της προστασίας της Πόλεως από τη Θεοτόκο, ώστε ν' αντιμετωπίσουν ως χριστιανοί επιτυχώς τους

5. Νικ. 34.3-4. Γεώργ. μον. 727.16-17. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 493.
6. Νικ. 34.18-20.
7. Αναφέρεται κι άλλη αραβική επιδρομή στην Κωνσταντινούπολη κατά το 652/653, που δεν μνημονεύεται στα εξεταζόμενα κείμενα, αλλά μόνο σε αραβική πηγή. Επίσης, βλ. STRATOS, Siège ou blocus, 89.
8. Θεοφ. 353.14,20,25, 354.5. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 493.

άπιστους εχθρούς. Στο σχετικό απόσπασμα διαβάζουμε: *«και αισχυνθέντες τη του Θεού βοηθεία και της Θεομήτορος ...ανθυπέστρεψαν μετά μεγάλης λύπης...ο Θεοβύθιστος στόλος συντριβείς ώλετο*[9]*»*. Στην κυριολεξία ο αραβικός στόλος *«ώλετο»*, αλλά θα μπορούσε να εννοηθεί πως οι Άραβες «χάθηκαν» και ως άπιστες ψυχές.

Κατά το Θεοφάνη λοιπόν, ο Muʿāwiya κι οι σύμβουλοί του φοβήθηκαν, έτσι ζήτησαν να συναφθεί ειρήνη, καθώς *«σφόδρα συλλογισάμενοι, ότι το βασίλειον των Ρωμαίων υπό θεού φρουρείται*[10]*»*. Τα λεγόμενα του Θεοφάνη απεικονίζουν ακριβώς την αντίθετη προς την προγενέστερη αντίληψη που επικρατούσε στα εκκλησιαστικά κείμενα του 7ου αιώνα, όπου η προέλαση των μουσουλμάνων είχε συνδεθεί με τη θεϊκή οργή, αφού σύμφωνα προς την ερμηνεία τους, ο Θεός άφησε απροστάτευτους τους χριστιανούς, τιμωρώντας τους για τα αμαρτήματά τους. Η μετέπειτα «ευνοϊκή» στάση του Θεού προς τους Βυζαντινούς κατά το 678 θα μπορούσε να οφείλεται στο ότι πρόκειται για επίθεση που στόχο είχε την ίδια την Κωνσταντινούπολη, καθώς το εγχείρημα των μουσουλμάνων στρεφόταν εναντίον του κέντρου της χριστιανοσύνης.

Ίδια ερμηνεία επισημαίνεται όμως στο Θεοφάνη και στο χωρίο σχετικά με την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Πέρσες το 626. Στο απόσπασμα ο Θεοφάνης αναφέρει πως με τη βοήθεια της Θεοτόκου και τη δύναμη του Θεού ηττήθηκαν οι εχθροί, οι οποίοι *«μετά μεγάλης αισχύνης εις τους εαυτών τόπους υπέστρεψαν»*. Οι Πέρσες ωστόσο δεν προσδιορίζονταν στο απόσπασμα ως προς τη θρησκευτική τους ιδιότητα, όπως δηλώνεται στην περίπτωση των Αράβων, αφού, όπως φαίνεται στην παράγραφο που παραθέτει ο Θεοφάνης, χαρακτηρίζονταν συλλογικά ως *«βάρβαροι*[11]*»* άρα «μη χριστιανοί».

Ο Θεοφάνης εξιστορεί πως οι Βυζαντινοί έστειλαν έμπειρο και συνετό διπλωμάτη, που θεωρήθηκε κατάλληλος για να διαπραγματευθεί με τον χαλίφη Muʿāwiya, επειδή χρειαζόταν προσεκτικός χειρισμός της κατάστασης. Η υποδοχή των βυζαντινών απεσταλμένων και το περιεχόμενο της συμφωνίας καταγράφονται στη *«Χρονογραφία»* του με λεπτομέρεια, καθώς το γεγονός θεωρήθηκε ως διπλωματική επιτυχία του αυτοκράτορα Κώνστα Β΄[12].

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπλης κατά το έτος 717

Οι Άραβες έφθασαν εκ νέου στην Κωνσταντινούπολη το 717, όταν ήταν αυτοκράτορας ο Λέοντας Γ΄ και χαλίφης ο Sulaymān. Όπως μαρτυρείται στα εξεταζόμενα κείμενα η πολιορκία διήρκεσε ένα χρόνο, από τον Αύγουστο του 717 έως και τον Αύγουστο του 718 ή, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Νικηφόρου,

9. Θεοφ. 354.6-10.

10. Θεοφ. 355.10-12. Αντιθέτως, ο Νικηφόρος τοποθετεί χρονικά το περιστατικό μετά την καταστροφή του αραβικού στόλου, 34.21-37. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 496.

11. Θεοφ. 315.18-21, 316.22-25.

12. *«πολύπειρον όντα και μεγάλης αντεχόμενον φρονήσεως, επί το αρμοδίως διαλεχθήναι τοις Άραψι και τα τής ειρήνης συμφωνήσαι»*, Θεοφ. 355.17-19. CHRYSOS, Byzantine diplomacy, 27.

δεκατρείς μήνες. Πιθανόν οι πληροφορίες του Θεοφάνη και του Νικηφόρου να προέρχονταν από αυτόπτη μάρτυρα της Κωνσταντινούπολης κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, που όμως δεν γνώριζε τι επικρατούσε στο αραβικό στρατόπεδο[13].

Τα τρία κείμενα καταγράφουν τις αραβικές προετοιμασίες, τονίζοντας πως επρόκειτο για οργανωμένη επίθεση από μεγάλες δυνάμεις[14]. Ο Θεοφάνης και ο Νικηφόρος χρησιμοποιούν την ίδια πηγή -ο Νικηφόρος χωρίς λεπτομέρειες- όπου δίνουν έμφαση στην περιγραφή των ναυτικών επιχειρήσεων. Καθώς οι Άραβες δεν πέτυχαν κάτι σημαντικό και έπαθαν σοβαρές ζημιές από θεομηνίες κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, αποφάσισαν ν' αποχωρήσουν. Η καταστροφή ολοκληρώθηκε, όταν όλος σχεδόν ο αραβικός στόλος βυθίστηκε πάλι από θαλασσοταραχή. Ο Νικηφόρος και ο Γεώργιος μοναχός χρησιμοποιούν τους εξής όρους για να περιγράψουν την ήττα των Αράβων:*«πλήθος ουκ ολίγον ανδρών τε και ίππων...απέβαλον...ως φασί την εκ του εσκευασμένου παρά Ρωμαίους πυρός υφορώμενοι βλάβην...πυριαλώτους εποίησε τας πλείστας και φοβεράς ναυς εκείνας*[15], *απογνόντες τοις προς Βιθυνίαν μέρεσι προσέσχον...ο βασιλεύς πυρφόρους ναυς...εξέπεμψε και πάσας αυτών τας ναυς ενέπρησεν...προς βασιλέα υπέστρεφον*[16]*...οι πολέμιοι κατέπτηξαν μεγάλως διεσώθησαν παραδόξως, αποκινησάντων μετά πολλής αισχύνης*[17]*»*.

Από τη μια πλευρά τόσο ο Νικηφόρος όσο και ο Γεώργιος Μοναχός αποδίδουν τη νίκη στο ότι οι Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν το υγρό πυρ[18]. Από την άλλη ο Θεοφάνης παραθέτει διαφορετική εκδοχή[19]. Απέδιδε πάλι την καταστροφή του αραβικού στόλου στη θεϊκή επέμβαση και στο ρόλο της Θεοτόκου: *«τήν βουλήν αυτών διεσκέδασεν ο Θεός διά των πρεσβειών της πανάγνου θεοτόκου... του δέ θεού συνεργήσαντος διά των πρεσβειών της παναχράντου θεοτόκου επιτοπίως εβυθίσθησαν οι εχθροί*[20]*»*, επαναλαμβάνοντας κατ' ουσίαν την αντίληψη ότι η Θεοτόκος προστατεύει την Κωνσταντινούπολη, όπως δηλαδή και προηγουμένως κατά τις αραβικές ναυτικές επιδρομές του 674-678. Σύμφωνα προς τα λόγια του Θεοφάνη οι επιτιθέμενοι Άραβες αντελήφθησαν πως η Κωνσταντινούπολη, όπως και κατ' επέκταση όλη η χριστιανοσύνη, προστατεύεται από τη Θεοτόκο[21]. Η διάσταση των χριστιανών Βυζαντινών και των αλλόθρησκων Αράβων αναδεικνύεται και από τον όρο με τον

13. MANGO, *Νικηφόρος*, 209.
14. Νικ. 54.6, 10-11. Θεοφ. 395.15-16, 24. Γεώργ. Μον. 745.1, 5-7. ROCHOW, *8. Jahrhundert*, 86. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 547-549.
15. Γεώργ. μον. 745.8-10.
16. Νικ. 54.29, 35-37, 39.
17. Γεώργ. μον. 745.15, 746.3.Επίσης, Θεοφ. 399.7.
18. Περισσότερα βλ. Θ. ΚΟΡΡΕΣ, *«Υγρόν πυρ. Ένα όπλο της βυζαντινής ναυτικής τακτικής»*, Θεσσαλονίκη[3] 1995. Η μονογραφία πραγματεύεται την εικόνα του υγρού πυρός μέσα από τις πληροφορίες των πηγών και επιχειρείται να δοθεί απάντηση -μεταξύ άλλων- στο τι ακριβώς ήταν και πώς το χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί.
19. ROCHOW, 8. *Jahrhundert*, 90.
20. Θεοφ. 396.16-19, 27 και 397.12-13.
21.*«Ώστε επίγνώναι τη πείρα, ότι ο θεός και η παναγία...φρουρούσι την πόλιν αύτην και το χριστιανών βασίλειον»*. Θεοφ.397.31-398.2. Για την απόδοση της επιτυχούς αντιμετώπισης των επιτιθέμενων εχθρών στη θεϊκή βοήθεια, βλ KOUTRAKOU, Image, 216.

Παράσταση πυρπολήσεως εχθρικού στόλου με «υγρό πύρ» από χειρόγραφο του χρονικού του Ιωάννη Σκυλίτζη. (Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).

οποίο ο Θεοφάνης αποκαλεί τον χαλίφη *«χριστομάχο»*, ενώ τον βυζαντινό αυτοκράτορα *«ευσεβή βασιλέα*[22]*»*.

Ο Γεώργιος Μοναχός μνημονεύει συνοπτικά τη μαρτυρία για την επίθεση των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη. Δεν εκφέρει κανένα αρνητικό χαρακτηρισμό για τους Άραβες ούτε για το χαρακτήρα της επίθεσης, καθώς το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ και στα γεγονότα της εικονομαχίας, που συνδέονται με αυτόν. Είναι φανερό πως στη συνείδηση του Γεωργίου Μοναχού η «ύβρις» του εικονομάχου αυτοκράτορα αποτελούσε σημαντικότερο γεγονός από την αραβική επίθεση[23]. Επαναλαμβάνει ωστόσο σε άλλο απόσπασμα του *«Χρονικού»* του την ίδια άποψη όπως ο Θεοφάνης περί θεϊκής προστασίας της Κωνσταντινουπόλεως. Συγκεκριμένα στο απόσπασμα, που καταγράφει κάποια επικείμενη επίθεση των Αράβων κατά τα έτη της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄, αναφέρει: *«κατά της θεοφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως, η θεία δίκη προφθάσασα διώλεσεν*[24]*»*.

22. Βλ. κατηγορία κειμένων που διασώζουν αποκαλυπτικά οράματα, προσευχές για τον αυτοκράτορα ως υπερασπιστή της πόλης κατά τις παραμονές της αραβικής επίθεσης, ROCHOW, *8. Jahrhundert*, 86-87. Θεοφ. 395.22-23 και 396.8.

23. Γεώργ. μον. 745.5-746.6.

24. Γεώργ. μον. 801.11-12. Επίσης, η ίδια αντίληψη στο Βίο Αντωνίου Νέου, που συνεγράφη πριν από το τέλος του 9ου αιώνα, όπου ο Πετρωνάς το 863 άκουσε τη φωνή του αγίου που του είπε *«καταπολέμησον τούς βαρβάρους, ή νίκη σοι έστιν έκ θεού δεδωρημένη»*, 219.19. Πολύ μεταγενέστερα, ο Σκυλίτζης, αναφέρει πως κάποιος μοναχός Ιωάννης είχε συμβουλέψει τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ ν' αντιμετώπιζε χωρίς φόβο κάποια νέα αραβική εξόρμηση: *«άπιθι...κατά των Σαρακηνών, θεόν γάρ έξεις προπορευόμενον»*, Σκυλ. 100.31-32.

Η ιδέα της προστασίας της Θεοτόκου απαντάται και σε κωνσταντινουπολίτικες εκκλησιαστικές πηγές (σε Συναξάρια[25] και σε λειτουργικά κείμενα), που μνημονεύουν αντίστοιχα την αραβική επίθεση στην Κωνσταντινούπολη και αποδίδουν τη σωτηρία της στη Θεία Πρόνοια[26]. Για παράδειγμα στην ομιλία του ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός (715-730), που χρονολογείται μετά το 718, όταν πλέον οι Άραβες αποχώρησαν από την περιοχή ανέφερε: *«συνκινδυνεύειν γαρ ημίν δίχα τινός δισταγμού ωμολόγητο άπαν της Χριστού ποίμνης το πλήρωμα...ον αυτή μόνη...η πανύμνητος απέφηνεν άπρακτον, ταις ημετέραις αμαρτίαις αις τους πολεμίους ημών καθωπλίσαμεν[27]»*.

Κατά την ερμηνεία του Πατριάρχη η αραβική επίθεση απειλούσε κατ' επέκταση όλο το χριστιανικό κόσμο, που συγκρούστηκε με τον αραβικό «άπιστο» κόσμο, που εξακολουθούσε, σύμφωνα με το λόγο του, να συνδέεται με την ειδωλολατρία, όπως δηλαδή πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ[28]. Στα λόγια του Πατριάρχη Γερμανού επιβεβαιώνεται και ο φόβος που επικρατούσε: *«ήκον δε νυν...αλλ' εν εκατέρω το φοβερόν και ανανταγώνιστον ενδεικνύμενοι[29]»*.

Η ίδια διάθεση αποτυπώνεται και στο ποίημα του Θεοδοσίου Γραμματικού: *«την σην έσωσας, παντάναξ, κληρουχίαν, υφείλες αυτών τον φόβον και τον τρόμον[30]»*. Στο ποίημά του, που αναφέρεται στα ίδια γεγονότα, δεν περιλαμβάνεται καμία σημαντική ιστορική πληροφορία, αλλά πιστοποιείται η περιρρέουσα αντίληψη της εποχής, κατά την οποία οι Άραβες αποτελούσαν *«δουλογέννητον γένος»* και «αντιπάλους» των χριστιανών, που όμως δεν ήταν «επικίνδυνοι[31]». Κατά τα λεγόμενα του Θεοδοσίου Γραμματικού: *«χθές ης αλαζών και κατωρρυωμένος και νυν ταπεινός και κατηχρειωμένος χθές νικοποιός, σήμερον κεκλιμένος, χθες βλοσυρόν τε και λεόντειον βλέπων και νυν κατηφής ως λαγωός εν λίνοις[32]»*.

Η ίδια άποψη καταγράφεται παράλληλα και σε ποίημα που περιγράφει την επανάκτηση της Κρήτης στα μέσα του 10ου αιώνα από τον Νικηφόρο Φωκά: *«ούκ*

25. Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως, στ.901.32-33, στ.902.3, στ.904.4-5.
26. ROCHOW, *8. Jahrhundert*, 90.
27. Ο GRUMEL χρονολογεί μεταξύ 726-728, Homélie, 193.9-194. Για τη γνησιότητα του κειμένου, BRUBAKER-HALDON, *Byzantium*, 247, ειδικ. υποσ.15.
28. Επίσης στην επιστολή του προς τον Θωμά, επίσκοπο Κλαυδιουπόλεως, που χρονολογείται μεταξύ 720-726, σχετικά με το ζήτημα των εικόνων και την ανάμειξη των Εβραίων και των μουσουλμάνων: *«μέχρι του νυν εν τη ερήμω τελουμένην παρ' αυτών λίθω αψύχω προσφώνησιν, την τε του λεγομένου Χοβάρ επίκλησιν, και τα λοιπά της ματαίας αυτών πατροπαραδότου εκείσε αναστροφής ως εν επισήμω εορτή παιγνιώδη μυστήρια»*, Γερμανός, Επιστολή Δ΄, στ.168D, *«έχον και αυτό της οικείας πλάνης εμφανέστατον γνώρισμα την της πολυθεΐας αθεότητα»*, στ.169A. Πόσο θα μπορούσε να γνώριζε όμως ο Πατριάρχης τη μουσουλμανική λατρεία; βλ. σχετικά HOYLAND, *Seeing Islam*, 105-106. BRUBAKER-HALDON, *Byzantium*, 246.
29. GRUMEL, Homélie, 194.11.
30. Θεοδ. Γραμμ. 129.11-12 (πρόκειται γι' άγνωστο συγγραφέα του 8ου αιώνα, σύγχρονου με τα γεγονότα της αραβικής πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης (717-718), βλ. Θεοδ. Γραμμ. 133. Επίσης, HOYLAND, *Seeing Islam*, 305-307.
31. *«Ούκ ειδότες θεόν κραταιόν»*, Θεοδ Γραμμ. 130.18-19, *«δουλογέννητον γένος, αι σιτήσεις τε της κακής απληστίας δι' ων κρατήσας, ως περ οίου, της μάχης τάς Χριστιανών τειχομαχήσεις πόλεις»*, Θεοδ. Γραμμ. 131.47-50.
32. Θεοδ. Γραμμ. 131.59-65.

έστιν ισχύς της Άγαρ τοις εγγόνοις θεός γαρ ημίν συμμαχεί και συντρέχει[33]». Στο βίο του Ανδρέα Σαλού, που συνεγράφη στις αρχές του 10ου αιώνα, παρουσιάζεται ο άγιος να συζητά με κάποιον Επιφάνειο, ο οποίος ζητούσε να του πει ο άγιος αν θα καταστραφεί η Κωνσταντινούπολη. Ο άγιος φέρεται πως του απήντησε: «*μέχρι συντελείας το οιονούν έθνος ουδαμώς φοβηθήσεται ου γαρ μη παγιδεύσει αυτήν τις η παραλήψεται...κεχάρισται γαρ αύτη τη Θεοτόκω και ουδείς αρπάσει αυτήν εκ των χειρών αυτής*[34]». Στο ίδιο κείμενο ο Ανδρέας Σαλός αναφέρει πως ο Θεός θα «*ταπεινώσει τούς υιούς τής Άγαρ. Όργισθήσεται γαρ αυτοίς...διά την βλασφημίαν αυτών*». Κατά συνέπεια οι Άραβες θα τιμωρηθούν από το Θεό, αφού πρόκειται, σύμφωνα με τη βυζαντινή συνείδηση, για «άπιστους».

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε πως τα γενικά αισθήματα, που περιγράφουν τη βυζαντινή στάση κατά την πρώτη φάση των αραβικών επιδρομών (τον 7ο αιώνα) στα βυζαντινά εδάφη, ήταν η απορία κι η αναστάτωση, που προκλήθηκαν από την προέλαση των μουσουλμάνων Αράβων. Από τη μια πλευρά, στις αγιολογικές πηγές του 7ου - 9ου αιώνα, τα αρνητικά γνωρίσματα των Αράβων απέρρεαν από τη θρησκευτική εικόνα τους, έτσι σε όλα τα σχετικά αποσπάσματα οι Άραβες αποτελούσαν «βάρβαρους διώκτες των χριστιανών με θηριώδη συμπεριφορά». Στα εξεταζόμενα ιστοριογραφικά κείμενα της ιδίας περιόδου από την άλλη, οι Άραβες δεν απεικονίζονται ως «*βάρβαροι*» -σ' επίπεδο πολεμικό, φυλετικό και θρησκευτικό- αλλά ως «*εχθροί του Βυζαντίου*», με χαρακτηριστικά γνωρίσματα την «αναξιοπιστία» και την «υποκρισία».

Ειδικότερα στα κείμενα του 9ου αιώνα προκύπτουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις ως προς το λόγο που προκάλεσε την αραβική προέλαση. Η μία, όμως, που εκφέρει ο Πατριάρχης Νικηφόρος, δικαιολογεί τα λάθη των στρατιωτικών και διπλωματικών κινήσεων της βυζαντινής πλευράς, αποφεύγοντας με αυτό τον τρόπο να υπαινιχθεί πως οι Βυζαντινοί βρίσκονταν σε δυσάρεστη θέση και πως δεν μπορούσαν να ελέγξουν την κατάσταση που ακολούθησε μετά την επιτυχή έκβαση της επέλασης των Αράβων. Τη δεύτερη αντίληψη αποτυπώνει η ομάδα των εκκλησιαστικών και των ανατολικών χριστιανικών κειμένων, που έδινε ηθική και θεολογική ερμηνεία στα γεγονότα και απέδιδε είτε στην εκκλησιαστική πολιτική του αυτοκράτορα Κώνστα Β΄[35], είτε συλλογικά στην κακή χριστιανική συμπεριφορά αλλά και στο θέλημα του Θεού, το οποίο εμφανιζόταν στους αμαρτωλούς χριστιανούς με διάφορα σημάδια (όπως την εκδήλωση διαφόρων καταστροφικών φυσικών φαινομένων), ως προμήνυμα κάποιας αραβικής επιδρομής που ακολουθούσε.

Σύμφωνα με το περιεχόμενο των πληροφοριών των τριών κειμένων φαίνεται ότι

33. Θεοδ. Διάκ. στ.165-166.
34. Βίος Ανδρέα Σαλού, (BHG 117), 201.14-202.17, 32-33 και 226-229, σημ. 72. Ο Νικηφόρος, Κωνσταντινουπολίτης βιογράφος του 10ου αιώνα, χρησιμοποίησε στοιχεία παλαιότερου βίου της χρονικής περιόδου 710-740. Σχετικά με το Βίο Ανδρέα Σαλού, βλ. HOYLAND, *Seeing Islam*, 305-307.
35. JEFFREYS, Arabs in byzantine literature, 314. Αναλυτικότερα, HOYLAND, *Seeing Islam*, 524-525.

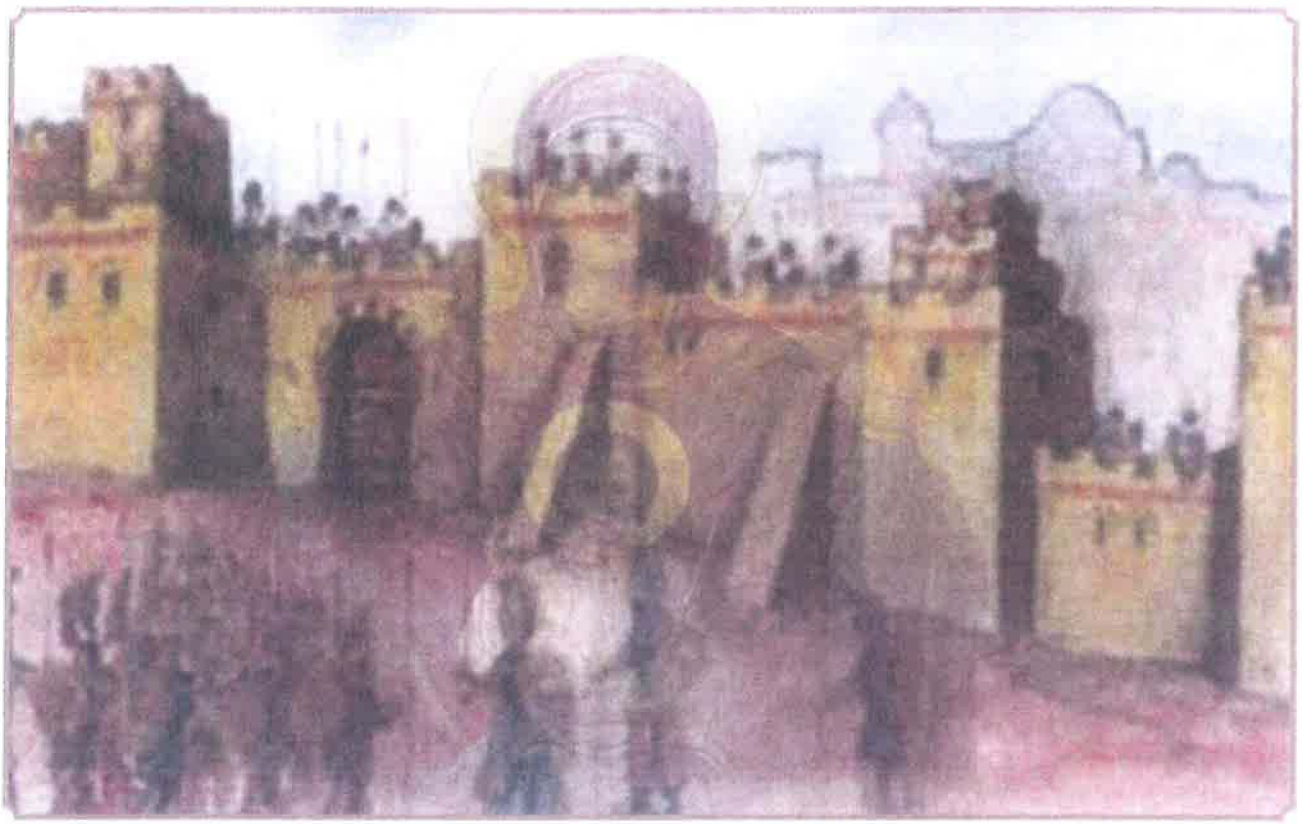

δεν επαναλαμβανόταν η αντίληψη των προγενέστερων βυζαντινών πηγών του 7ου αιώνα σχετικά με το ποιος επέσυρε το θυμό και την τιμωρία του Θεού (την κατηγορία επωμιζόταν σαφώς ο αυτοκράτορας), αλλά αντίθετα η βεβαίωση πως ο Θεός προστατεύει τους Βυζαντινούς από τους Άραβες. Η ιδέα λοιπόν της προστασίας της Κωνσταντινούπολης από τη θεϊκή βούληση συνάδει με τη θεοκρατική αντίληψη που επικρατούσε στο Βυζάντιο[36].

Βιβλιογραφία:

(η βιβλιογραφία είναι ενδεικτική, καθώς παρατίθενται μόνο βασικές πηγές και βοηθήματα)

Βίος Αντωνίου Νέου: έκδ. F.HALKIN, «Saint Antoine le Jeune et Pétronas le vainqueur des Arabes en 863 (d' après un texte inédit)», AB 62 (1944) 187-223.

36. Η θέση αυτή αποτελεί την ουσία της υπόστασης του Βυζαντίου. Είναι δε αντικείμενο μεγάλης συζήτησης ανάμεσα στους ιστορικούς της Βυζαντινής Ιστορίας. Τόσο Έλληνες όσο και ξένοι ερευνητές της Βυζαντινής Ιστορίας σε διεξοδικές μελέτες τους επισημαίνουν πως *«η σύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν βασισμένη πάνω σε συγκεκριμένη θρησκευτική πεποίθηση, δηλαδή ότι η αυτοκρατορία είναι το επίγειο Βασίλειο του Θεού και πως η αντίληψη για την αυτοκρατορική εξουσία ως δώρου χαρίσματος της Θεότητος ρίζωσε στη λαϊκή συνείδηση. Η ιδέα ξεκίνησε στις αρχαίες ανατολικές μοναρχίες, όπου διαμορφώθηκε η αντίληψη του Θεού-βασιλέως (Gottkaiser), βρήκε απήχηση στα ελληνιστικά βασίλεια και τους ρωμαϊκούς αυτοκρατορικούς χρόνους οπότε αναπτύχθηκε η ιδέα του «ελέω Θεού βασιλεώς» (Kaiser von Gottes Gnaden) στα πλαίσια του Χριστιανισμού»*, βλ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Το *Πολίτευμα και οι θεσμοί της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2004, 30 κεξ

GRUMEL, Homélie: Γερμανός αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, *Λόγος εγκωμιαστικός άμα και ευχαριστήριος εις την υπεραγίαν δέσποιναν ημών θεοτόκον...*, έκδ. V.GRUMEL, «Homélie de saint Germain sur la délivrance de Constantinople», REB 16 (1958) 183-205.

Θεοδ Γραμμ: Θεοδόσιος ο Γραμματικός, έκδ. ΣΠ.ΛΑΜΠΡΟΣ, *Θεοδοσίου του γραμματικού στίχοι δι' ιάμβων εις τα αραβικά πλοία όταν είλον αυτά οι Χριστιανοί εν τη Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντος Ηρακλείου του θεοσεβούς*, Ιστορικά Μελετήματα, Αθήναι 1884, 129-132.

Βοηθήματα:

RUBAKER-HALDON, *Byzantium*= L.BRUBAKER-J.HALDON, *Byzantium in the iconoclast era (ca 680-850): the sources. An annotated survey*, Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, τ.7, 2001.

CANARD, Expéditions= M.CANARD, «Les expéditions des Arabes contre Constantinople dans l'histoire et dans la légende», *Journal Asiatique* 208 (1926), 61-121, [=του ίδιου, *Byzance et les musulmans du Proche Orient*, I, (:*VR*), London 1973].

CHRYSOS, Byzantine diplomacy= E.CHRYSOS, «Byzantine diplomacy, A.D. 300-800: means and ends», στο: J.SHEPARD-S.FRANKLIN (εκδ.), *Byzantine Diplomacy*, Papers from the twenty-fourth spring symposium of byzantine studies (Cambridge, March 1990), (: Variorum) 1992, 25-39.

HOYLAND, *Seeing Islam*= R.G.HOYLAND, *Seeing Islam as others saw it. A survey and evaluation of Christian, Jewish and Zoroastrian writings on early Islam*, (:Studies in Late Antiquity and Early Islam 13), Princeton-New Jersey^2 2001.

JEFFREYS, Arabs in byzantine literature= E.JEFFREYS «The image of the Arabs in byzantine literature», στο: *The 17th international byzantine congress. Major papers*, (Dumbarton Oaks/Georgetown University Washington, D.C., August 3-8 1986), New Rochelle, N.Y.1986, 305-323.

KOUTRAKOU, Image= N.KOUTRAKOU, «The image of the Arabs in middle-byzantine politics. A study in the enemy principle (8th-10th centuries)», *Graeco-Arabica 5* (1993) 213-224.

MANGO-SCOTT, *Theophanes*= C.MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History*. AD 284-813, Oxford 1997.

ROCHOW, *8.Jahrhundert*= I.ROCHOW, *Byzanz Im 8.Jahrhundert in der Sicht des Theophanes*. Quellenkritisch-historischer Kommentar zu den Jahren 715-813, Berlin 1991.

STRATOS, Siège ou blocus= A.STRATOS, «Siège ou blocus de Constantinople sous Constantin IV», JÖB 33 (1983) 89-107.